

EPISTEMOLOGICKÁ VS. METODOLOGICKÁ TEÓRIA ARGUMENTÁCIE

Práce Miloše Taligy je na první pohled velice erudovaným textem s jasným záměrem. Vyrovnat se kriticky se stávajícími epistemologickými teoriemi argumentace a navrhnout vlastní alternativní teorii. Autor ji nazývá *metodologickou teorií argumentace* a nezastírá silnou inspiraci a návaznost na Popperův kritický racionalismus a především na jeho další rozpracování v díle Davida Millera, k němuž se Taliga přímo hlásí.

Obsahově je práce velice dobře rozvržena a čtenář může bez větších obtíží sledovat interní logiku výkladu. To ale neznamená, že by text nekladl vysoké nároky na porozumění a nevyžadoval neustálou pozornost. Jedná se tak o velice úspornou, ale přitom bohatou a hutnou formu jednotlivých tvrzení a argumentů, která čtenáři umožňuje soustředit se plně na obsah jednotlivých sdělení, aniž by byl rozptylován formulacemi.

První část věnuje autor zasvěcené kritice epistemologických teorií argumentace a předpokládá, že přes všechny jejich detailní rozdíly, se shodují v základním principu, „že argumentácia plní úlohu epistemického zdôvodňovania, čiže zdôvodňovania, vďaka ktorému sa dopracujeme k záveru, že argumentovaná téza je pravdivá alebo vysoko pravdepodobná (alebo sa k pravde blíži).“ Taliga se tak soustředí na klíčové teze jednotlivých forem epistemologických koncepcí argumentace, aby je nakonec mohl jednotně odmítnout. Dílčí problémy jednotlivých koncepcí tak nejsou rozhodující, ale jen ukazují jaké problémy a názorové variace jednotlivé koncepce obsahují a řeší. Jejich šance na přesvědčivost je ale mizivá, protože selhávají v základním východisku. To je plně konzistentní s přístupem kritického racionalismu, který důsledně odmítá možnost zdůvodněného poznání a musí tedy odmítnout i možný způsob jeho dosahování prostřednictvím argumentačních postupů, které nás mají vést k pravdivosti. Taliga v této části práce dokazuje, že je zdatným kritickým racionalistou a s přehledem se vyrovnává se všemi nástrahami epistemologických koncepcí argumentace. Celkově hodnotím jeho kritiku v daném kontextu jako konzistentní, zdařilou a velmi přesvědčivou.

Neznamená to však, že by všechny otázky byly vyjasněny. Ve většině případů se to ale týká otázek, které poněkud přesahují výtčený rámec anebo problematizují zacházení s jednotlivými pojmy. Jako ilustraci lze uvést následující příklad. K centrálním pojmům práce patří pojmy „poznání“, „argument“ a „pravda“. Zpočátku se jako samozřejmé berou skutečnosti, že „nepravdivá přesvědčení nejsou podle tradiční tripartitní definice poznání poznatky ... a že pravdivost je tak nutnou podmínkou poznání“. Na druhé straně ale také tvrzení, že „i ten nejlepší argument ještě stále může mít nepravdivý závěr“. Pokud nepravdivá přesvědčení nejsou poznatky, ale zároveň nejlepší argument a argumentace mohou mít nepravdivé závěry a i přes to, zůstat argumentem a argumentací, pak je zřejmě užito odlišných nároků na pravdivost v případě pojmu „poznání“ a pojmu „argument“. A může-li mít argument nepravdivý závěr, znamená to, že schéma argumentu je v pořádku, pouze premisa (nebo všechny) je nepravdivá a tudíž je nepravdivý i závěr? Pokud ano, tak jak takové obecné schéma (např. deduktivní) argumentu, které je nezávislé na svých premisách a závěrech, může být „nejlepším argumentem“? Mohou se v takovém případě nějak kvalitativně lišit platné deduktivní a neplatné deduktivní argumenty? Argument by měl mít především jistý závěr, vyvozený z premis, a ať již je jeho závěr potvrzující nebo nepotvrzující, je v takovém případě vždy pravdivý. Jinými slovy netýká se obsahu závěru a nemůže být ani horší nebo lepší. Tolik k příkladu, který uvádím jako vzor. Uvedená tvrzení o poznání a argumentech nejsou ani původně autorova, jsou z citací, které uvádí z obecně přijatých epistemologických teorií pro podporu svého výkladu a následné kritiky. Vznesené otázky nejsou tedy myšleny přímo jako výtky, (i

vzhledem k tomu, že se jim autor později věnuje mnohem podrobněji), ale jen jako modelový příklad toho, co mi připadá v některých souvislostech nedorozumění.

Je však pochopitelné, že Taligovy, vzhledem k jeho postoji kritického racionalisty, nelze vyčítat mizivou snahu po hledání řešení problémů epistemologických koncepcí argumentace. V části 1.3 podrobuje Taliga silné kritice všechny čtyři epistemologické koncepce argumentace, aby ukázal, že všechny čtyři možnosti musí selhat. K odmítnutí mu slouží dva argumenty: 1) nekonečný regres a 2) chyba předpokládání závěru. Kritika je v obou případech velice detailní a je dovedena k zásadním dilematům. Až zde se tak objevuje diskuse otázek, které jsem vznesl výše, ale jen do té míry, aby se ukázala nemožnost takové koncepce. Taliga zde rozebírá v souvislosti s nekonečným regresem nezávislost deduktivního argumentu na pravdivosti premis a tedy fakt, že závěr argumentu neposkytuje epistemické odůvodnění. Abychom měli jistotu, pak by musel subjekt o premisách argumentu vědět na základě dobrých důvodů, že jsou pravdivé. To je ale nedosažitelné, protože čelíme právě nekonečnému regresi dalších a dalších zdůvodňujících argumentů. To je sice v naprostém souladu s epistemologickou logikou kritického racionalismu, avšak zdá se mi, že i zde používáme „dvojitý metr“ na epistemologickou situaci. Popper sám čelil v důsledku řešení Friesova trilematu podobné situaci, kdy zvolil nekonečný regres, jako jeho řešení. V tomto případě je to ale tradičně interpretováno, ne jako jistá slabost falsifikační koncepce, ale jako nutný důsledek neexistence empirické báze a vývoje empirického poznání. V případě argumentace je to ale fatální skutečnost, která dokazuje nemožnost argumentačních koncepcí internalistického typu.

Podobně i v dalším případě tzv. „chyby předpokládání závěru“, se Taliga pozastavuje nad možností, že „chybou predpokladania záveru trpia všetky deduktívne platné argumenty, pretože premisy každého deduktívne platného argumentu musia zahŕňať svoj záver.“ Po přehledné diskusi strategií, jak očistit deduktivně platné argumenty od chyby předpokládání závěru, Taliga konstatuje, že se v těchto případech musíme smířit s tím, že „zdôvodnenie nie je vytvárané deduktívne platnou argumentáciou“. (s. 31) Dilema má být tedy evidentním důkazem, že externalistické epistemologické koncepce argumentace musí selhat. Buď trvají na deduktivně platných argumentech, pak ale musí čelit chybě předpokladu závěru, nebo netrvají, ale rezignují tím na deduktivně platnou argumentaci. Kritický racionalista musí s výhodou využít takové příležitosti, jak se kriticky vyrovnat s nároky epistemologických koncepcí argumentace, ale nemůže tím odmítnout všechny možné strategie, které například ještě ani nebyly navrženy ve prospěch epistemologických teorií argumentace. Předpokládám tedy, že by souhlasil, že by tím porušil vlastní východiska falsifikačionalismu, kdyby chtěl tvrdit, že tím bylo prokázáno selhání všech myslitelných strategií pro epistemologické teorie argumentace.

To mě přivádí k posledním volnějším úvahám vzhledem posuzované práci. Ve druhé části se Taliga zaměřuje na návrh své vlastní koncepce argumentace, kterou navrhuje nazývat *metodologická teorie argumentace*. V ní syntetizuje základní principy kritického racionalismu do metodologické koncepce argumentace a její role při poznávání. Pozice kritického racionalismu požaduje odmítnutí intuitivních východisek spojených se zdůvodňováním. Dobré důvody je třeba opustit, protože neexistují (viz. práce Millera, Parusnikové, Taligy) a je třeba přijmout fakt, že argumentací nelze „odhalit“ nebo vytvořit epistemické zdůvodnění argumentované tézy“ (s. 38), ale argumentace je pouze nástroj kritiky. Z této perspektivy tak stojí nesmiřitelně proti sobě „zdůvodňování“ a „kritizování“. To je ještě přijatelná distinkce, kterou lze přijmout, jak z epistemologických tak metodologických pozic. Ovšem ve chvíli, kdy je kritický racionalista nucen tvrdit, že „vyvrátenie teórie nie je zdôvodnením jej nepravdivosti“ (s. 44), aby rozptýlil podezření, že jeho kritika v konečném důsledku je sama zdůvodněním, nabízí se otázka, co je tedy smyslem vyvrácení, když ne cesta k pravdě nebo k blízkosti-k-pravdě?

Konečně, i když chápeme rozporuplnou roli argumentace při získávání poznání a upřednostnili bychom naopak její reduktivní roli, která spočívá v redukci existujícího poznání, nevyhneme se odpovědi na to,

jak se vlastně existující poznání vytváří? Taliga tak v úplném závěru své práce tvrdí, že „[d]eduktivně platná argumentácia teda neprináša nové poznanie, ale redukuje poznanie už existujúce“, ale o tom jakým způsobem je toto existující poznání vytvářeno a jak se může stát „veřejně přístupným poznáním“ (s. 40), jež má argumentace kontrolovat a případně redukovat, se jako ostatní kritičtí racionalisté nezmiňuje. Nemůže to být tedy tak, že oblast vytváření poznání, která je pro falsifikacionismus nezajímavá, protože nepodléhá důsledné metodě, je oblastí, v které mohou a mají smysl epistemologické teorie argumentace? Není tedy třeba nějak rozdělit sféru kompetence pro různé role argumentace? Sféru vzniku vědeckých objevů, konstituce vědeckého poznání a argumentací ve prospěch toho či jiného řešení problémů, a sféru důsledně metodologické kritiky, prověřování předběžně přijatých „poznatků“ a reduktivní role argumentace při selekci nepravdivých poznatků? Kromě toho bych navrhl, právě v souvislosti s kritizovanou rolí argumentace při zdůvodňování poznání, uvážení její souvislosti s explanací. Vědecké vysvětlení je důležitou součástí při osvojování vědeckých poznatků a i předpokladem jejich dalšího rozvíjení a proto bychom mohli očekávat, že argumentačně přesvědčivá (a snad i pravdivá) explanace důvodů, proč byla např. přijata tato teorie a ne jiná, bude úspěšnější než jiná méně argumentačně přesvědčivá explanace. Postoj kritického racionalismu k těmto konstruktivním aktivitám ve vědě (vytváření a explanace) není ale bohužel podrobněji zpracován.

Tyto otázky ale již podstatně přesahují posuzovanou práci, která je z hlediska současného statusu kritického racionalismu (viz především práce Davida Millera) velmi podnětným příspěvkem v dosud nezpracované oblasti argumentace. Je tedy velice originálním dílem, které by si zasloužilo větší pozornosti, a doporučoval bych tak její překlad a zahraniční publikaci. Její jistá uzavřenost z hlediska kriticko-racionalistických principů je nejen pochopitelná, ale je také výrazem přijetí konzistentní názorové pozice kritického racionalismu a schopnosti tvořivého rozvíjení odkazu kritických racionalistů, především Karla Poppera a Davida Millera. Tyto schopnosti Taliga prokazuje v posuzované práci velmi přesvědčivě a proto doporučuji, aby Mgr. Milošovi Taligovi, PhD. byl udělen vědecko-pedagogický titul docent v oboru habilitačního a inauguračního řízení systematické filozofie.

V Praze dne 15.10.2020

doc. PhDr. Vladimír Havlík, CSc.